

A kötet szerzői:

Balázs Debóra

Deme Ágnes

Gesztelyi Hermina

Görög Dániel

Juhász János

Köllő Zsófia

Németh Dániel

Pajor Katalin

Papp Ingrid

Réger Ádám

Szatmári Áron

Tubay Tiziano

Túri Tamás

Arianna könyvek 9.

Fiatalok Konferenciája 2014

Írásbeliség és szóbeliség irodalma
– újrahasznosítva

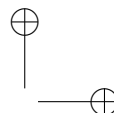
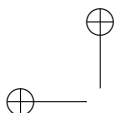
FIKON

A Fiatalok Konferenciája (FiKon) második konferenciakötetét tartja kezében az olvasó. A FiKon, hasonlóan elődjéhez, a Fiatal Kutatók Konferenciájához, hallgatói kezdeményezésből jött létre. A cél egy, a fiatal kutatók számára szervezett, szakmailag igényes, a régi magyar irodalommal foglalkozó konferenciasorozat indítása volt.

A 2014 novemberében Budapesten megrendezett *kultúrjav. Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrahasznosítva* című konferencia is ebben a szellemben valósult meg. Az ott elhangzott előadások tanulmánytá szerkesztett változatát tartalmazza a FiKon második kötete.

ISBN 978-615-5478-17-8

kultúrjav.

Írásbeliség és szóbeliség irodalma –
újrahasznosítva

Fiatalok Konferenciája 2014

Szerkesztette

Bartók Zsófia Ágnes

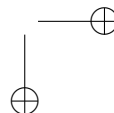
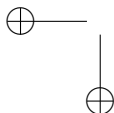
Fajt Anita

Görög Dániel

Maróthy Szilvia

reciti

Budapest
2015

Tartalom

HORVÁTH IVÁN	
<i>Stoll</i>	7
BALÁZS DEBÓRA	
<i>A 15–16. század legismertebb kozmográfiáinak nyelvszemlélete</i>	21
DEME ÁGNES	
<i>Folklor és irodalom határán</i>	
<i>Egy 1810-es népi kéziratot könyv elemzése</i>	33
GESZTELYI HERMINA	
<i>Erényesség és kegyesség a mintakönyvek kontextusában</i>	
<i>A himző- és csipkemintakönyvek kutatási lehetőségei</i>	45
GÖRÖG DÁNIEL	
<i>Tudósító ének szóban és írásban</i>	61
JUHÁSZ JÁNOS	
<i>Politikai irodalom a 17. század eleji Magyarországon</i>	
<i>Szepsi Korotz György és Lackner Kristóf fejedelmi tükreinek forrásai</i>	75
KÖLLŐ ZSÓFIA	
<i>A Nádasdy-Mausoleum újrahasznosítva</i>	93
NÉMETH DÁNIEL	
<i>Egy Mária-ének évszázada</i>	
<i>Az Angyaloknak nagyságos asszonya kezdetű ének 16. századi szövegváltozatainak nyelvi jellemzése</i>	109
PAJOR KATALIN	
<i>Egy törökszentmiklósi népi kéziratot füzet</i>	123
PAPP INGRID	
<i>Cseh exulánsok a felső-magyarországi városokban</i>	137

RÉGER ÁDÁM

A kétnyelvűség kérdései Kájoni János Hymnariumában 145

SZATMÁRI ÁRON

A költő vízbefúlása

Régi magyar kísérlet a plurális szövegfogalom meghaladására 167

TUBAY TIZIANO

Titokzatos örökség

A székely írás kutatásának nehézségei 183

TÚRI TAMÁS

Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén

Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációskötet 197

TUBAY TIZIANO

Titokzatos örökség

A székely írás kutatásának nehézségei

Bél Mátyás (1684–1749) könyve, a *De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio* (Lipscse, 1718)¹ nemcsak a székely írás széleskörű ismertségét teremtette meg, hanem az írásrendszerrel kapcsolatban korábban ismeretlen vitát gerjesztett. Egyesek a szerző által, a korábbi nyelvészeti hagyományt követve előterjesztett héber nyelvrokonsággal kapcsolatban voltak szkeptikusak, mások a különös írás téves etimológián alapuló bibliai őstörténeti tárgyalását tartották túlzónak, vagy a hunok és a székelyek írása közötti azonosságot tagadták. Sajnovics János (1733–1785) a *Demonstratio* (Koppenhága¹; Nagyszombat², 1770)² lapjain a magyar és a lapp nyelv rokonságának felvetésével nemcsak a finnugrisztika alapjait rakta le, hanem megingatta a magyar-héber nyelvrokonságát, amely vélekedés, ha nem is azonnal, de a 19. század derekára gyakorlatilag eltűnt. A történetírói munkák forráskritikai feldolgozása azonban csak akkor kezdett kibontakozni, így a Kézai Simon (1241?–1282 után) által, a *Gesta Hunnorum et Hungarorum*ban (1282–1285 között)³ kidolgozott hun-történet kritikája is váratott magára, noha – például a székely írással kapcsolatban – a történeti elbeszélések egymásnak számos ponton ellentmondanak. Így van ez a Kézaival kezdődő szöveghagyomány átdolgozott és

¹ Matthias BELIUS, *De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio*, Lipsia, Petrus Conradus Monath, 1718.; Bél munkájának magyar fordítása: Uő, ford. DÉRI Balázs, *Tanulmányok a régi hun-szkíta irodalomról = Hungáriából Magyarország felé*, szerk. TARNAI Andor, DÉRI Balázs., DONÁTH Regina, ford. TARNAI Andor, Szépirodalmi, 1984 (Magyar Ritkaságok), 91–130.

² Joannes SAJNOVICS, *Demonstratio Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse*, Hafnia, 1770¹.; Ua., Tyrnavia, 1770². Sajnovics munkájának magyar kiadása: SAJNOVICS János, szerk. Szíj Enikő, ford. Constantinovitsné Vladár Zsuzsa, *Demonstratio. Bizonyítás. A magyar és a lapp nyelv azonos*, Bp., ELTE, 1994 (Bibliotheca Regulana, 2).

³ *Scriptores Rerum Hungaricarum*, I, ed. Emericus SZENTPÉTERY, Bp., Academia Litter. Hungarica atque Societate Histor. Hungarica, 1937, 129–194, itt: 162–163.; Magyar fordítása: KÉZAI Simon, *A magyarok cselekedetei*, ford. BOLLÓK János, jegyz. VESZPRÉMY László, Bp., Osiris, 1999, 102.

kibővített változatával Thuróczy János (1435?–1488/9?) krónikájában⁴ és az Antonio Bonfini (1427–1503) humanista történeti művében⁵ olvasható leírás esetében.

A Bél Mátyás által is közölt ábécén kívül a székely írásnak a 18. században egyetlen emléke volt ismeretes: a Csíkszentmihályi Felirat. Ez a szélesebb közönség számára Dezsericzky Ince (1702–1763) nyitrai piarista pap metszetén lehetett hozzáférhető, amelyet a *De iniciis ac maioribus Hungarorum commentaria* (1748–60) második kötetében (1753)⁶ tett közzé. Ráadásul a felirat, röviddel Dezsericzky könyvének megjelenését követően, a templom 1777-ben és 1784-ben kivitelezett felújításának áldozatául esett.⁷ Amikor 1866-ban Szabó Károly (1824–1890) történész a Budapesti Szemle hasábjain, három részes tanulmányában foglalkozott a székelyek írásával:⁸ az emlékeket bemutató második tanulmányában egyetlen új emlékről adhatott számot: az Orbán Balázs (1829–1890) felfedezte Énlakai Feliratról, amely olyannyira újdonság volt, hogy mindössze két esztendővel korábban, 1864-ben tette közzé.⁹

A kormeghatározás a Csíkszentmihályi Felirat esetében a szöveg belső datálása által 1501-re tehető, míg az Énlakai Felirat a díszes mennyezet egy másik kazettájának latin betűs felirata alapján 1668-ban készült.

A modern forráskritikai irányzat¹⁰ hívei közül Hunfalvy Pál (1810–1891) nyelvész, történész volt az, aki a székelyek eredetével kapcsolatban először tagadta

⁴ Johannes de THWROZ, *Chronica Hungarorum*, Brunna¹; Augusta Vindelicorum², 1488.; Kritikai kiadása: Johannes de THWROZ, *Chronica Hungarorum I. Textus.*, ed. Elisabeth GALÁNTAI, Julius KRISTÓ, Bp., Akadémiai, 1985 (*Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum*), 15, 57.; Magyar fordítása: THURÓCZY János, *A magyarok krónikája*, ford. BELLUS Ibolya, KRISTÓ Gyula, Bp., Osiris, 2001, 10, 58.

⁵ Antonius BONFINIUS, *Rerum Ungaricarum Decades*, Basilea, 1568; Francofurtum, Andreas Wechelus, 1581, 207.; Kritikai kiadása: Antonius de BONFINIUS, *Rerum Ungaricarum decades*, I, ed. Iosephus FÖGEL, Béla IVÁNYI, Ladislaus JUHÁSZ, Lipsia, B. G. Teubner, 1936 (*Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum*), 146.; Magyar fordítása: Antonio BONFINI, *A magyar történelem tizedei*, ford. KULCSÁR Péter, Bp., Balassi, 1995, 154.

⁶ Josephus Innocentius DESERICIUS, *De initiis ac maioribus hungarorum liber III. Qui est exegeticon de scythis, amazonibus, hunnis atque magaris, opus reconditis antiquitatibus, memoriabilis chronologiis, nec non insriptione et alphiabeto scythico haud ingratum futurum*, Tomus II, Pest, 1753, 148–158, itt: 154–155.

⁷ BENKŐ Károly, *Csik. Gyergyó és Kászon. Leírások. Két t.i. általános és részletes osztályokban*, Kolozsvár, Stein János, 1853, 69–70.

⁸ SZABÓ Károly, *A régi hun–székely írásról* 1–3, Budapesti Szemle, V, 1866, 114–143, VI, 106–130, 233–277.

⁹ Uő, *Az enlakai egyház és székely betűkkel irt fölirata*, Koszorú, 2(1864)/22, 522–523.; ORBÁN Balázs, *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*, I, Pest, 1868, 123–124., hasonmás kiadása: Uő, *A Székelyföld leírása I-II. Történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*, Szekszárd, Babits K., 2002, 123–124.

¹⁰ A székelyek eredetével kapcsolatos irodalmat Kordé Zoltán foglalta össze: KORDÉ Zoltán, *A székelykérdés története*, Székelyudvarhely, Haáz Rezső Kulturális Egyesület, 1991 (Múzeumi Füzetek, 4).

azok Kézaitól hagyományozódó hun származását: „A hun monda idegen lévén általában, s idegen földről jutván a magyar krónikákba, az tehát így, a mint bírjuk, történelmi alap nélkül szűkölködik; mesénél nem egyéb. Világos ennél fogva, hogy az is csak mese, a mit a krónikások abból származtatnak; mesénél nem egyéb a székelyek hun eredete is.”¹¹ Bár állításaival támadások keresztjébe került, kitartott nézetei mellett. Néhány évvel később, *Die Ungern oder Magyaren* című (1881) német nyelvű munkájában a székely írás hitelességével kapcsolatban a teljes tagadás álláspontjára helyezkedvén, az írás megszerkesztését egy ismeretlen 17. századi tudósnek tulajdonította: „Als die Hunnenschaft der Székler zum Dogma geworden war, componirten einige Gelehrte des XVII. Jahrhunderts ein Alphabet, das das Hunnisch-Székelyi'sche sein wollte.”¹²

Réthy László (1851–1914) etnográfus, 1888-ban az Archeologiai Értesítőben közölt cikkében Hunfalvynál részletesebben foglalkozott a székely írással. A forráskritikai irányzat követőjeként tagadta a székelyek hun eredetét, közleményeiben mégsem találhatjuk Hunfalvy szolgálai követőjének. A történetírók (Kézai, Bonfini, Verancsics) székelyek írásáról szóló beszámolóit a használat technikai sajátosságai felől közelítette meg: hogy a jeleket fába rótták (ez Thuróczyról olvasható először, Réthy Bonfini leírását emeli ki), valamint, hogy a jelek összetett jelentéssel bírnak, kevés jeggyel sok értelmet fejeznek ki (így Bonfini, Verancsics). Ezekből „lehetetlen fel ne ismernünk, hogy (még Kézai is ide számítva), mindenik az erdélyi pásztorok, favágók, tutajosok és napszámosoknál ma is dívó rovásféle írásról szól, mely két egymásba illesztett pálczára alkalmazott conventionalis jegyekkel egész számadásokat pontosan képes eszközölni. [...] Erdélyben a mai írás szélesebb elterjedése előtt egész művészettel tudták a rovást kezelni, a mit több vidékről ma is mondhatunk. Az idézett források nyilván ez ügyességről szólnak, a mit kiszínezve, túlozva adnak elő”.¹³

A „tulajdonképpen székely írás”-nak a Szabó közölte két emléket és Telegdi János *Rudimenta priscae Hunnorum linguae* (1598) című művében közölt ábécéjét tekintette. Ezekkel kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy nem „rovás-írások” (mint az előbb felsoroltak), hanem betűírások, s az írás maga „oly tökéletes, hogy a latin betűs magyar írás ahhoz csak nem is fogható”, ugyanis míg az számos hangot csak betűösszetételekkel és mellékjelekkel képes kifejezni, „addig a székely betűk közt mind e hangokra külön-külön írásjegyeket találunk”. Összességében Réthy úgy vélte, „nem nehéz felismernünk, hogy a híres hun-székely írás nem egyéb a héberírás [sic!] mintájára készült gyártmánynál, olyan elemekkel

¹¹ HUNFALVY Pál, *Magyarország ethnographiája*, Bp., MTA, 1876, 299.

¹² Paul HUNFALVY, *Die Ungarn oder Magyaren*, Wien, Teschen, Prochaska, 1881 (Die Völker Österreich-Ungarns. Ethnographische und culturhistorische Schilderungen V.), 183.

¹³ RÉTHY László, *Az úgynevezett hun-székely írás*, Archeologiai Értesítő, 8(1888), 54–60, itt: 55.; A különböző mester- és tulajdonjegyekről, számadórovásokról ld. SEBESTYÉN Gyula, *Rovás és rovásírás*, Bp., Magyar Néprajzi Társaság, 1909, 31–146.

vegyítve, melyek elárulják, hogy az alfabet készítője egy fakultást végzett székely theologus volt, ki a XVI–XVII. század nyelvtudományának eszmeköréből indulva ki, mely a héberségben látta az emberi fajok és nyelvek ősforrását: tudakosságból s a kort jellemző archaizáló törekvésekből új jegyeket komponálva, szerkesztette össze ábécéjét, s azt a magyar nyelv hangviszonyaihoz alkalmazta”. Azzal kapcsolatban, hogy a Csíkszentmihályi Felirat belső datálása szerint 1501-ben készült, lábjegyzetben jegyzi meg, hogy a „korai datum a székely írás régiségét bizonyítaná, ha *kétségtelen* volna az évszám hitelessége. A feliratot 1749-ben (!) fedezték fel, azóta elpusztult és csak másolatban ismerjük.”¹⁴ Az egyazon jelek alaki változatosságából arra következtetett, hogy „a székely írást a gyakorlat soha sem kötötte meg (soha sem szabályozta) s a kik a compiler után ismerték, kézről-kézre adták, mint nemzeti ereklyét, miközben a mechanikus másolásból csakhamar sok variáns keletkezett”.¹⁵

A kutatás iránya azonban e ponton túl új fordulatot vett. Az ösztönzés kívülről érkezett: Vilhelm Thomsen (1842–1927) dán turkológus előbb pontosan leírta, majd részben megfejtette az orhoni és jenyiszenyi ótörök feliratokat, amelyeket Philip Johann von Strahlenberg (1676–1747) svéd geográfus fedezett fel és tett közzé 1730-ban.¹⁶ Strahlenberg könyve Magyarországon is ismert volt, azonban sokáig senki sem figyelt fel rá, vagy aki mégis, az tagadta a jelek közötti hasonlóságot, mint Pray György (1723–1801), jezsuita történész.¹⁷ Thomsen a székely írásnak csak egy Telegdi-féle romlott jelsorát ismerte,¹⁸ ez alapján az írásrendszerek közötti rokonságot elvetette.¹⁹ Nem úgy Nagy Géza (1855–1915) régész, aki már az ótörök feliratok megfejtése előtt tárgyalta az írásrendszerek hasonlóságát,²⁰ s mikor a jelek „hangtani értéke 1894-ben kiderült, nyomban megírta *A székely írás eredete*²¹ című kitűnő tanulmányát, a melyben rámutatott arra, hogy az egymással azonos, vagy egymáshoz hasonló ó-török és székely írásjegyek hangtani értéke is ugyanaz, vagy legalábbis ugyanabba a hangcsoportba tartozó”

¹⁴ RÉTHY, *Az úgynevezett...*, i.m., 56.

¹⁵ *Uo.*, 58.

¹⁶ Philip Johann von STRAHLENBERG, *Das Nord-und Ostliche Theil von Europa und Asia*, Stockholm, 1730.; Strahlenberg könyvének faksimile kiadása: *Ua.*, Szeged, Universitas Szegediensis de Attila József nominata, 1975.

¹⁷ A piarista tanár, Simonchicz Ince (1750–1807) ismertette Pray Cetto Benedek (1731–1799) piarista történészhez írt levelét: Innocentius SIMONCHICZ, *Dissertatio de numismatica Hungariae diplomaticae accommodata*, Vienna, A. Blumauer, 1794, 112–115, itt: 114–115.

¹⁸ Dadai Király Pál (1857–1927) tudományos értékét tekintve csekély jelentőségű könyvéből: (DADAI) KIRÁLY Pál, *Researches in Hunno-Scythic*, London, 1893.

¹⁹ Vilhelm THOMSEN, *Inscriptions de l'Orkhon déchiffrées*, Helsingfors, Société de Littérature Finnoise, 1896 (Mémoires de la Société Finno-Ougrienne, 5), 54.

²⁰ NAGY Géza, *A székely-írás*, Budapesti Hírlap, 1890. 06. 06., 1–3.; ld. SEBESTYÉN Gyula, *A magyar rovásírás hiteles emlékei*, Bp., MTA, 1915, 23, 1. j.; NAGY Géza, *A székely írás eredete*, Ethnographia, 1895, 271.

²¹ NAGY Géza, *A székely írás eredete*, Ethnographia, 1895, 269–276.

– így Sebestyén Gyula (1864–1946) néprajztudós, akinek éppen Nagy Géza volt egyik első ösztönzője.²²

Hogy Sebestyén Gyula a székely írással foglalkozni kezdett, abban nemcsak Nagy inspirálta. A századfordulóra ugyanis több hamisítási kísérlet országos botrányra dagadt, mire a Magyar Tudományos Akadémia egymás után két vizsgálóbizottságot is felállított a helyzet tisztázására; Sebestyén mindkettőnek tagja volt. A bizottsági állásfoglalások után sem hagyott fel kutatásaival, melynek eredményeit előbb a Magyar Könyvszemle és az Ethnographia hasábjain tette közzé,²³ majd ezek kötetbe szerkesztve is napvilágot láttak.²⁴ Bár előtte mások (Szabó Károly, Réthy László) is használták, a *rovásírás* terminus elterjedése Sebestyén Gyula nagyhatású munkásságának köszönhető.

Sebestyén kapcsolatban volt Thomsennel is, aki Franz Babinger (1891–1967) német orientalistát hozzá irányította, miután rájött, hogy az mire bukkant Hans Dernschwam (1494–1568/9?) kéziratai közt.²⁵ Ugyanis a konstantinápolyi útleírásban fellelt rúnafelirat-másolat a számára korábban érdektelennek tetsző székely betűkkel íródott.²⁶ Sebestyén az újabb emlék megkerültén, valamint Thomsen biztatásán és töredékes megfejtésén felbuzdulva azonnal nekilátott az emlék feldolgozásának, leírását és megfejtését több tanulmányban tette közzé.²⁷ A felfedezésnek különös jelentőséget kölcsönzött az a körülmény, hogy bár a jelsor 1515-ös datálásával a Csíkszentmihályi Feliratnál (1501) valamivel fiatalabb, ám Dernschwam autográf kézírata konstantinápolyi útja alatt, 1553–1555 között készült, vagyis a lejegyzés a Csíkszentmihályi Felirat legfiatalabb másolatánál kétszáz esztendővel korábbi.

A szenzációs felfedezés miatt értékelődött fel egy másik forrás, amelyről korábban csak elszórt híradások jelentek meg. Történt ugyanis, hogy Sebestyén Beliczay Jónás (1847–1890) bolognai kutatásairól írt beszámolójában²⁸ egy apró megjegyzésre lett figyelmes. Ezek egy, a Luigi Ferdinando Marsigli (1658–1730)

²² SEBESTYÉN, *A magyar...*, i.m., 23.

²³ Uő, *Telegdi János 1598-iki Rudimentájának hamburgi és marosvásárhelyi kézírata*, Magyar Könyvszemle, 11(1903)/3, 247–280.; Uő, *Rovás és rovasírás*, Ethnographia, 14(1903), 1–29, 81–125, 161–189, 273–287, 313–340., 15(1904), 241–255, 289–311, 337–422, 17(1906), 265–284, 343–355.

²⁴ Uő, *Rovás és rovasírás*, Bp., Magyar Néprajzi Társaság, 1909. (Hasonmás kiadása: *Ua.*, Bp., Tinta, 2002.)

²⁵ Dernschwam kézírataiból, főleg az útinaplók közül több magyarul is hozzáférhető: DERNSCHWAM János, ford. TARDY Lajos, *Utazás Konstantinápolyba. 1553–55 = Rabok, követek, kalmárok az Oszmán Birodalomról*, szerk. TARDY Lajos, Bp., Gondolat, 1977.; Hans DERNSCHWAM, *Erdély. Besztercebánya. Törökországi útinapló*, ford. TARDY Lajos, Bp., Akadémiai, 1984.

²⁶ SEBESTYÉN, *A magyar...*, i.m., 25.

²⁷ Uő, *A konstantinápolyi rovasírásos magyar nyelvemlék 1515-ből*, Vasárnapi Ujság, 60(1913), 336.; Uő, *Glosszák a konstantinápolyi nyelvemlékhez*, Ethnographia, 24(1913)/3, 139–146.

²⁸ BELICZAY Jónás, *Marsigli élete és munkái*, Értekezések a Történettudományi Osztály köréből, 1881/9.

olasz hadmérnök által a Székelyföldön talált fáról vagy fatábláról értesítenek, amely állítólag e föld első keresztényeinek változó ünnepeit tartalmazta. A legkorábbi híradás kedvezőtlen fogadtatása ellenére Sebestyén érdeklődése továbbra sem mellőzte az információt, amelyben a Bolognában kutató Thaly Kálmán (1839–1909) tájékoztatása és Veress Endre (1868–1953) közlése²⁹ még inkább megerősítette. Ennek ellenére Sebestyén hosszú várakozásra kényszerült, a kéziratok fényképeihez – amint írja – „csak az 1515-iki konstantinápolyi rovásíráshoz magyar felirat napfényre került után – midőn a magyar rovásírás középkori eredetére irányult legutolsó kételynek is végleg el kellett oszlnia – hozathattam meg a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi - Könyvtárával azt az áldozatot, hogy a kézirat összes lapjainak fényképi másolatait elkészíttesse.” Az OSzK áldozata pedig meghozta gyümölcsét, mivel „kiderült, hogy Marsigli másolata a legrégebb és legterjedelmesebb rovásírási emléket mentette meg a magyar irodalom számára.”³⁰

E két jelentős emlékekkel és a korábbi kutatások áttekintése során feltérképezett levéltári forrásokkal a székely írás korpusza jelentősen bővült. Ennek összegzésével Sebestyén Gyula nem maradt adós: *A magyar rovásírás hiteles emlékei* című (1915), máig alapvető jelentőségű könyvében kiadta a székely írás akkor ismert emlékeinek korpuszát.

A pályája elején álló Németh Gyula (1890–1976) turkológus azok között volt, akik reagáltak Sebestyén második könyvére.³¹ Noha Sebestyén válaszában több helyütt indulatosan reagált a fiatal nyelvész kritikáira, Németh, nem hagyván fel vizsgálódásával, rövidesen a téma elismert szakértőjévé vált. A székely írás eredetével többször foglalkozott: először *A régi magyar írás eredete* címen megjelent dolgozatában,³² ebben Nagy Géza és Munkácsi Bernát (1860–1937) német nyelvű cikkét³³ saját megfigyeléseivel egészítve ki. Melich János (1872–1963) nyelvész Németh ezen dolgozatának hatására revideálta korábbi nézeteit, Németh két alapvetését elfogadta: 1. A székely írás az ótörök (köktörök) rúnáírás minden sajátosságát megőrizte egészében vagy nyomokban; 2. Jeleinek nagy része a „jennyisszeji köktörök ábécéből való”. Melich azon ügyködött, hogy bizonyítsa az [ε] és az [o] fonéma székely jelének – a korábbi görög származtatással szemben³⁴

²⁹ VERESS Endre, A bolognai Marsigli-iratok magyar vonatkozásai, Magyar Könyvszemle, 14(1906)/2, 126.

³⁰ SEBESTYÉN, *A magyar... i.m.*, 36.

³¹ NÉMETH Gyula, Dr. Sebestyén Gyula: *A magyar rovásírás hiteles emlékei*, Egyetemes Philológiai Közlöny, 40(1916), 560–570.; Sebestyén reagált Németh kritikáira: SEBESTYÉN Gyula, *Válasz Németh Gyulának*, Egyetemes Philológiai Közlöny, 40(1916), 668–675.

³² NÉMETH Gyula, *A régi magyar írás eredete*, NyK, 45(1917–1920), 21–44.

³³ Bernhard MUNKÁCSI, *Zum Problem der Szekler Runenschrift*, Keleti Szemle, 1914, 225–391.

³⁴ MUNKÁCSI, *i.m.*, 229.

– a Németh felvetette³⁵ glagolita eredetét. Évekkel később jelent meg Némethnek *A magyar rovásírás* című munkája (1934), amelyben a Sebestyén monográfiája óta előkerült emlékekkel gyarapodott korpuszt adta közre.³⁶ Ezek között tűnt fel elsőként egy újabb fontos emlék: a Nikolsburgi Ábécé.

A Nikolsburgi Ábécé az egyébként is titokzatos írásrendszer legtalányosabb emléke. Felfedezése és bemutatása Jakubovich Emil (1883–1935) nyelvtörténészhez kötődik, aki röviddel halála előtt, a székely írás más ábécéivel együtt tette közzé. A székely ábécé pergamenlapja egy ősnymotatvány végébe volt bekötve, a pergamenlapot őrző ősnymotatvány a herceg Dietrichstein-család nikolsburgi vára (ma Mikulov, Csehország) árverésre került könyvtárának³⁷ volt része. A költségek miatt az ősnymotatványt nem, csak az abból leválasztott pergamenlapot vásárolta meg a Országos Széchényi Könyvtár.³⁸ Az emléken nemcsak székely ábécé szerepel, a lap alsó felében egyazon kéz a héber írásjelek betű és számértékét és a héber hónapneveket is feltüntette.³⁹ Miskolczi Csulyak István (1575–1646) naplóját (1610–1638), aminek 371^a lapján a két autográf ábécé megtalálható volt, nem kellett beszerezni: Jakubovich az OSzK állományában azonosíthatta az emléket. Jakubovichnak köszönhetjük, hogy a mások által felfedezett,⁴⁰ a bögyözi református templom vakolata alól előkerült, az egykori freskóra krétával írt székelybetűs feliratot (*Atyai Estyán* vagy *Atyaisten*), vagyis a nagyjából 1530 tájára datálható Bögyözi Feliratot közismertté tette.⁴¹ Neki köszönhető az első, a régészet tárgykörébe tartozó emlékről szóló híradás is: a Székelyderzsi Felirat közzététele. Ezt a székelyderzsi unitárius templom felújításakor egy, a 15. század vége felé befalazott ablaküregből emelték ki. A székely jeleket még a téglák kiégetése előtt, a puha agyagba írták, a felirat tanúsága szerint Miklós pap.

A székely írás kutatása aranykorának Sebestyén, Németh és Jakubovich munkásságát nevezhetjük. E korszak Németh Gyula a Magyar Nyelvben megjelent közleményével zárult, amelyben Homoródkarácsonyfalva unitárius templomának

³⁵ Németh Gyula a glagolita jelekkel való egyezés kapcsán Hódoly László dolgozatára hivatkozik: HÓDOLY László, *A székely vagy régi magyar írás eredete*, Pozsony, é.n. [1884].

³⁶ NÉMETH Gyula, *A magyar rovásírás*, Bp., MTA, 1934 (*A magyar nyelvtudomány kézikönyve*, II/2).

³⁷ *Auktion XI: Bibliothek Fürst Dietrichstein, Schloss Nikolsburg. Versteigerung am 21. und 22. November 1933*, Luzern, H. Gilhofer & H. Ranschburg Aktiengesellschaft, 1933.

³⁸ Vö. Jakubovich levélfogalmazványa a Nikolsburgi Ábécé megtalálásával kapcsolatban, MTAK Kézirattár, jelzete: Ms 4820/280; Jakubovich beszámolója a pergamenlap megvételéről: MTAK Kézirattár, jelzete: Ms 4820/276–291.

³⁹ JAKUBOVICH Emil, *A székely rovásírás legrégibb ábécéi*, Bp., Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1935, 2–6.; Robert DÁN, *Cursive Hebrew Alphabet from the Fifteenth Century*, *Studies in Bibliography and Booklore*, 6(1964)/4, 150–152.

⁴⁰ HUSZKA József, *A bögyözi falképek*, *Archeológiai Értesítő*, 1898, 388–393.; CSEHÉLY Adolf, *A bögyözi falképek ügyében*, *Archeológiai Értesítő*, 1899, 94–95, 301–302.; SZIGETHY Béla, *Rovásírás a bögyözi freskón*, *Erdélyi Múzeum*, 35(1930), 368–369.

⁴¹ JAKUBOVICH Emil, *A bögyözi székely rovásbetűs felirat*, *MNy*, 27(1931)/3–4, 81–84.

késő gótikus templomtornyában, egy szemöldökkőbe, még annak beillesztése előtt bevésített feliratról adott hírt. A feliratról Szőke István történészhallgató értesítette levélben, az ő tájékoztatása alapján a feliratot 1495-re datálta.⁴² Németh Gyula arra is felfigyelt, hogy az előkerült emlékek, vagyis – ahogy cikke végén maga megfogalmazta: „a székely írás legszebb régi emlékei az 1450–1550 közötti korból származnak”.⁴³ Nem tudhatni Németh Gyula e témában írt utolsó dolgozatából, maga is így gondolta-e, jómagam azonban határozottan azon az állásponton vagyok: a székely írás vizsgálata nem igazolhatatlan őstörténeti spekuláción, hanem a székely írás *számba vehető emlékein* kell alapuljon, csak ez teremtheti meg tárgyunk művelődéstörténeti feldolgozásának lehetőségét.

A szép egymásutánban előkerülő emlékek mindenesetre Németh Gyulát a korpusz gyarapodásával kapcsolatban bizakodásra készítették. Várakozásaiban csatlakoznia kellett, a '70-es évekig a korpusz nem bővült. A kutatás állását Vársáry István (1945) turkológus, Németh tanítványa tekintette át 1974-ben,⁴⁴ az emlékekről Ferenczi Géza (1924–2007) és Ferenczi István (1921–2000) régészek írtak összegző dolgozatokat.⁴⁵ Ezeket az összegzéseket ismerte Róna-Tas András (1931) orientalista, amikor a székely írás és a Mátyás-kori humanizmus lehetséges összefüggéseit vizsgálta az MTA Irodalomtudományi Intézetében tartott előadásában 1983-ban, melynek szövege később a Néprajz és Nyelvtudomány hasábjain, nyomtatásban is megjelent.⁴⁶ Róna-Tas a 15. század végi, bizonytalan datálású emlékek közül a Nikolsburgi Ábécét emelte ki. Az emlékekkel kapcsolatban már Jakubovich megírta: az ősnymtatvány tulajdonosának, Philippus de Pencicznek nevében szereplő Penčice helység közel van Nikolsburghoz és Olmützhöz (100, ill. 15 km), a család cseh gyökerei világosak. Róna-Tas András azt – az azóta is megválaszolatlan – kérdést tette fel: hogyan került a székely írás jelsora Csehországba? Dolgozatában felvetett egy lehetőséget: az ábécé valamilyen kapcsolatban lehetett Mátyás király bizalmasával, Filipec Jánossal (1431–1509), kinek biztosan „tudnia kellett a magyar rovásírásról”, hiszen ő volt annak a brünni nyomdának az alapítója, ahol Thuróczy János krónikáját kinyomtatták, miután a király (a pápa akaratával is dacolva) Filipecet Olmütz püspöki helytartójának beiktatta. Róna-Tas szerint: „Akár azonos volt [...] Philip a mi Filipecünkkel, akár közeli barátja

⁴² NÉMETH Gyula, *A székely írás egy új emléke: a homoródkarácsonyfalvi felirat*, MNy, 41(1945), 11–16.

⁴³ *Uo.*, 15–16.

⁴⁴ VÁRSÁRY István, *A magyar rovásírás. A kutatás története és mai helyzete*, Keletkutatás, 1974, 159–171.

⁴⁵ FERENCZI István, FERENCZI Géza, *Magyar rovásírási emlékek*, 1977.; FERENCZI Géza, FERENCZI István, *Magyar rovásírási emlékekről = Művelődéstörténeti tanulmányok*, szerk. CSETRI Elek, JAKÓ Zsigmond, TONK Sándor, Bukarest, Kriterion, 1979, 9–32.

⁴⁶ RÓNA-TAS András, *A magyar rovásírás és a Mátyás-kori humanizmus*, Néprajz és Nyelvtudomány, 1985–1986, 29–30, 173–179.

volt” csak, szerepe lehetett a rovásírásos ábécé Nikolsburgba kerültében.⁴⁷ Bár az ötlet azóta is visszhangtalan maradt, ma joggal gondoljuk úgy, hogy Philippus Filipec kíséretének volt tagja.⁴⁸

A kutatást a holtpontról az ’90-es években előkerült újabb emlékek lendítették ki. Előbb Székelydályán, a református templom 1991-ben megkezdett restaurálása során,⁴⁹ 1993-ban bukkantak több, a korábbiaknál nagyobb méretű, a templom külső vakolatába karcolt székely írásos feliratra, amelyekről csak valamivel később láttak napvilágot az első híradások.⁵⁰ A másik, a kutatók vélekedése szerint korosabb emlék Vargyason bukkant elő: egy, az egykori református templom felújítása során ásott gödörből került elő egy faragott kő, amelynek peremén székelybetűs feliratra figyeltek fel.⁵¹ Ferenczi Géza a Vargyasi Feliratról írott cikkében a jelek alaki hasonlóságára hívta fel a figyelmet más, a 15. század második feléből származó székely írásos emlékekkel, a Nikolsburgi Ábécével, a Székelyderzsi, Homoródkarácsonyfalvai és Székelydályai Felirattal.⁵²

A feliratok datálásával kapcsolatban élénk vita alakult ki: Benkő Elek (1954) régész, aki a székely írás kutatásában addigra már múlhatatlan érdemeket szerzett,⁵³ kritikus hangvételű cikket tett közzé, amelyben több emlék keletkezését évszázadokkal korábbra, a 13. századra tette.

Benkő először a Homoródkarácsonyfalvai Felirattal kapcsolatban fejtette ki nézeteit. A homokkő faragvány analógiáit „a környék XIII–XIV. századi templomainak kő kapukeretei között” találta, valamint lényegesnek mutatta be azt a

⁴⁷ RÓNA-TAS, *A magyar... i.m.*, 178.

⁴⁸ HORVÁTH Iván, HARANGOZÓ Ádám, NÉMETH Nikolett, TUBAY Tiziano, *A Nikolsburgi Ábécé hitelességének kérdése: Előzetes közlemény = Szöveg – Emlék – Kép*, szerk. BOKA László, P. VÁSÁRHELYI Judit, Bp., OSzK-Gondolat, 2011, 76–90.; SZELP Szabolcs, *A Nikolsburgi ábécé szerzősége és keletkezési ideje. Művelődéstörténeti megjegyzésekkel*, MNy, 107(2011)/4, 407–428.

⁴⁹ JÁNÓ Mihály, *A székelydályai református templom kutatása*, Műemlékvédelmi Szemle, 1993/1, 25–46.

⁵⁰ FERENCZI Géza, *A vargyasi székely rovásírásos emlék*, Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 38(1994)/2, 147–150.; Uő, *A Vargyasi Rovásémlék*, Romániai Magyar Szó, 1994. 10. 8–9 (Szabad Szombat Melléklet, 40 c.); RÁDULY János, *Rovásíró őseink*, Korond, 1995, 11.

⁵¹ KÓNYA Ádám, *Vargyas újabb kincsei*, Háromszék, 1994. 07. 30.; B. KOVÁCS András, *Árpád-kori lelet Vargyason. Új rovásírásos feliraton törhetik a fejüket történészeink*, Romániai Magyar Szó, 1994. 08. 18., 1.; FERENCZI Géza, *A Vargyasi Rovásémlék*, Romániai Magyar Szó, 1994. 10. 8–9 (Szabad Szombat Melléklet, 40 c).

⁵² FERENCZI Géza, *A vargyasi székely rovásírásos emlék*, Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 38(1994)/2, 147–150, itt: 148–149.

⁵³ Benkő Elek még középiskolás korában, egy kirándulás alkalmával lett figyelmes egy Alsó-szentmihályfalva református templomának falába épített kőtömb székely írásos feliratára. Felfedezését közzé is tette: BENKŐ Elek, *Rovásírás az Aranyos mentén*, Utunk, 1972. 07. 28., 10.; Uő, *Egy újabb rovásírásos emlék Erdélyből*, MNy, 68(1972)/4, 453. Szintén Benkő volt az, aki Ferencziék rövid híradását követően a Dálnoki Felirat részletes feldolgozását elvégezte: Uő, *Középkori feliratok Dálnokon*, Korunk, 1981/2, 138–145.

körülményt, hogy a „kő kifaragásánál nem sokkal későbbi a hengertag palástján lévő [...] mélyen bevéssett felirat” felszíne megkopott. A vésetek aljában Benkő szerint „középkori eredetű meszelésnyomok figyelhetők meg, márpedig a torony belsejét és az ablakmélyedést soha nem vakolták vagy meszelték”. Összegzésében a Homoródkarácsonyfalvai Feliratot a legrégebb emlékek kiáltotta ki, „mely közelebből meghatározatlan időben, de mindenképpen a XV. század vége előtt, valószínűleg még az Árpád-korban keletkezett”.⁵⁴

A váratlanul előkerült Vargyasi Felirattal kapcsolatban két hónappal később leközölt cikkében mutatta be álláspontját. A medencerész peremén és oldalán foltokban „sárgás, középkori meszelés” nyomait vélte felfedezni, ez pedig szerinte arra enged következtetni, hogy a felirat jóval a befalazás előtt a faragványon volt, „nagy valószínűség szerint egykorú magával a faragott kővel”. A keresztelődenceként azonosított kő kormeghatározását a lelőhely körülményeinek előzetes vizsgálata alapján, az addig előkerült, „kivétel nélkül román kori vagy XIII–XIV. századi, provinciális »átmeneti stílusú«” homokkő faragványokra tekintettel végezte el. Benkő szerint így a faragvány (és az azzal egykorú felirat) „felső időhatárának a XIII–XIV. század kínálkozik”.⁵⁵

Benkő a legkorábbi emlékek közé sorolta a Székelydályai Feliratot is. Ennek keltezését a templom késő gótikus átépítése során a falhoz épített támfal alapján végezte el, ez ugyanis idővel kissé megdőlvén és a faltól néhány centiméterre elválván újra láthatóvá tette a korábban a támpillér megépítése miatt hozzáférhetlenné vált, vakolatba karcolt jeleket. Vagyis a felirat „a XV. század végénél egyértelműen korábbi, egyben biztosan későbbi a XIII. század végénél, amikor a szóban forgó templomfal megépült”. A pontosabb korszakolás építéstörténeti összefüggések figyelembevételével a 13–14. század fordulója és a 15. század közepe közötti időszakra tehető, Benkő szerint „talán nem járunk messze az igazságtól, ha feltételezzük, hogy feliratunk a templom XIV. századi vagy XIV/XV. század fordulójára keltezhető kifestések keletkezhetett”.⁵⁶

Ferenczi Géza Benkőnek a Homoródkarácsonyfalvai Feliratról szóló írása kapcsán értetlenségét fejezte ki a felirat elhelyezkedésével kapcsolatban: azt miért a keret hossz tengelyével párhuzamosan vésték volna ki? Másfelől – tudakolja Ferenczi –, ha még akkor került a kőtömbre, amikor az az ajtókeret része volt, „miért érzékelhető jól (?) a betűk szélein kopás”, amikor azt semmi sem indokolja? Vitatván, hogy a felirat a faragvány kapukeretbe történt beépítése előtt készült volna, úgy vélekedett, ilyen esetben a felirat nem vízszintesen és két sorban, hanem „egyetlen sort alkotva két tömbbe, a kezdő részhez illeszkedő kőtömbön folytatva” vésetett volna ki, s akkor kétség sem férhetne az emlék 13. századi születéséhez. Bár maga is a legkorábbi emlékeink között tartja számon, Feren-

⁵⁴ BENKŐ Elek, *Régészeti megjegyzések székelyföldi rovásfeliratokhoz*, MNy, 90(1994)/2, 157–168.

⁵⁵ Uő, *Középkori rovásfelirat Vargyasról*, MNy, 90(1994)/4, 487–489.

⁵⁶ Uő, *A székely rovásírás korai emlékei. A székelydályai felirat*, MNy, 92(1996)/1, 75–80, itt: 77.

czy a Homoródkarácsonyfalvai Felirat keletkezését a templom átalakítása utáni időszakra tette. Azt pedig határozottan tagadta, hogy a vésetekben megfigyelhető lerakódások középkori meszelés nyomai volnának, mivel azok „1974-ben kerültek oda a felirat gipszmásolatának” készítésekor.⁵⁷

Ferenczi a Vargyasi Felirattal kapcsolatban *Székely rovásírásos emlékek* (1997) című könyvében tagadta a Rádulytól⁵⁸ és Benkőtől származó, korai datálást. Hogy a faragott kő mikor kerülhetett a földbe, azt Ráduly János (1937) néprajzkutató a lelőhely szerint 13. századi éremmellékletéből valószínűsítette. Ezzel szemben Ferenczi szakirodalmi forráson⁵⁹ alapuló közléséből tudhatjuk: az érmék közül 53 db Zsigmond-kori, 1 db Hunyadi János kormányzósága (1440–1452) idejéből származik, a félköríves szentélynél talált érem pedig Mátyás-kori (1458–1490). Benkő, mint láttuk, a kőfaragványt és a feliratot tulajdonképpen egyidősnek tekinti. Ezzel szemben állította Ferenczi, hogy a „felirat, elméletileg, a keresztelő kút (??) kifaragása s földbe kerülése között bármikor rákerülhetett a kötömb peremére. Ma, sajnos még nincs lehetőségünk a kötömb kifaragása s az írásjegyek bevésése közt (esetleg) eltelt időköz szabatos meghatározására”. A Homoródkarácsonyfalvai Felirat pedig, éppen maga is bizonytalan datálású lévén, nem alkalmas a kormeghatározás alátámasztására.⁶⁰

A Székelydályai Felirattal kapcsolatban maga is úgy gondolja, hogy a „betűk elárulják korai keletkezésüket”. A még friss vakolatban vésett jelek (köztük ligatúrák) a számtalan karcolás miatt nehezen kivehetők, de a „legjellegzetesebb írásjegyek esetében [...] a Nikolsburgi Rovásábécé, a Székelyderzsi meg a Homoródkarácsonyfalvai Felirat rovásbetűihez való nagyfokú közelítésük” alapján nem zárható ki, hogy a 15. század első feléből vagy derekáról származnak. Az azonban egészen bizonyos, hogy a jeleket fedő támpillért „a 15. század végén illesztették a falhoz”.⁶¹

Benkő Elek Ferenczi 1995-ös cikkére reagált, szintén a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények hasábjain 1997-ben. A Homoródkarácsonyfalvai Felirat kapcsán itt további vizsgálatokat tartott szükségesnek, eldöntendő, hogy „a faragvány betűit tényleg középkori meszelés borítja-e (ami egyértelmű bizonyítéka lenne

⁵⁷ FERENCZI Géza, *Elmélkedés a régészetről és a székely rovásírásról*, Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 39(1995)/2, 181–186, itt: 182.

⁵⁸ RÁDULY János, *A vargyasi rovásémlék olvasta*, Romániai Magyar Szó, 1994. 11. 26–27. (Szabad Szombat Melléklet, 47, c.); Uő, *Rovásíró őseink*, Korond, Firtos Művelődési Egylet, 1995, 79–83, itt: 82–83.

⁵⁹ PAP Ferenc, BARTÓK Botond, *Tezaurul monetar de la Vârghiș, j. Covasna (sec. XV) = Acta 1996. Aluta – XX. Acta Hargitensis III. (A Székely Nemzeti Múzeum, a Csíki Székely Múzeum és az Erdővidéki Múzeum Évkönyve)*, szerk. KÓNYA Ádám, BOÉR Hunor Sepsiszentgyörgy, T3 Kiadó, 1997, 181–196.

⁶⁰ FERENCZI Géza, *Székely rovásírásos emlékek*, Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 1997, 41.

⁶¹ Uo., 18–19.

korai, a 15. század végét megelőző keletkezésének)” vagy csak a Zepeczaner Jenő (1946) muzeológus készítette másolat gipsznyomairól van szó. Továbbra is tartotta magát ahhoz, hogy a szemöldökkő erőteljes korrodálódása korábról való, „fönt, a toronyban aligha keletkezhett, és inkább az időjárás viszontagságainak jobban kitett, ki-bejárásoktól is megviselt középkori kapuk közismert állagát idézi”. Sajnos a további következtetések levonását az akadályozza, hogy a kötömbnek csak a szabadon álló harmada látható, ahogy Benkő fogalmaz, tehát „*semmiféle adalékkal* nem rendelkezünk annak eldöntésére”, voltaképpen az Árpád-kori kapu egy részletével van dolgunk, vagy az elbontott kapu egyik réteggövéjét használták fel valahol újra és látták el felirattal „talán a 14. század folyamán vagy a következő évszázad elején, de mindenképpen jóval korábban a késő gótikus építkezésnél”, a toronyba már „ütött-kopott feliratú követ falaztak be fejjel lefelé fordítva”. A korai keltezészt erősíti szerinte az is, hogy a felirat „legjobb *analógiája* a 14. századnál nem későbbi vargyasi keresztelőmedencén található”.⁶² (Kiemelések tőlem – TT.)

Benkő, habár korábban kifejtett érveinek szilárdsága illékonyan bizonyult, további írásaiban mellőzte nemcsak Ferenczi kritikáinak említését, hanem a maga által szükségesnek mondott további vizsgálatokat is. Legutóbb megjelent könyve, *A középkori Székelyföld* (2012) a székely írást csak röviden mutatta be. A bizonytalan keltezésű emlékeket itt érvként használta fel, midőn Horváth Iván (1948) irodalomtörténésznek a székely írás humanista szerkesztését felvető cikkét⁶³ cáfolni óhajtott, s annak ellenére, hogy maga is elismerte, a Homoródkarácsonyfalvai Felirat keltezése teljesen bizonytalan, úgy használta, mint „a 13–15. század közötti időszakot” kitöltő, „hiteles székelyföldi leletek” egyikét. Jelentőségét abban látta, hogy általuk „a székely írás reneszánsz kori születésének képzete így teljességgel védhetatlenné vált, [...] ma már nem tartozik a reálisan mérlegelendő lehetőségek közé”.⁶⁴

Ugyanezen vélekedésének adott hangot a Magyar Tudományos Akadémia Magyar őstörténeti témacsoportjának 2012. június 14-i ülésén, ahol Sándor Klára (1965) nyelvész⁶⁵ tartott előadása után a jelenlévők nyilatkozatot adtak ki. A szokatlan körülmények között született *Nyilatkozat* második pontja „leszögezi, hogy a székely írás nem lehet a 15. századi humanizmus korának tudós

⁶² BENKŐ Elek, *Módszer és gyakorlat a székely rovásírás kutatásában. Válasz Ferenczi Gézának*, Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 41(1997)/2, 177–182, itt: 178–180.

⁶³ HORVÁTH Iván, *A székely rovásírás és a latin-magyar ábécé* = HORVÁTH Iván, *Gépeskönyv*, Bp., Balassi, 2006.; Uő, *A székely rovásírás és a latin-magyar ábécé* = *A magyar irodalom története I. A kezdetektől 1800-ig*, főszerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Bp., Gondolat, 2007, 36–48.

⁶⁴ BENKŐ Elek, *A „székely írás” emlékei* = *A középkori Székelyföld*, I-II, szerk. BENKŐ Elek, Bp., MTA BTK Régészeti Intézet, 2012, 54.

⁶⁵ Sándor Klára frissen megjelent monográfiájában is kritika nélkül felhasználta Benkő korai datálását, noha jegyzeteiből kitűnik, hogy ismerte Ferenczi 1995-ös cikkét, ld. SÁNDOR Klára, *A székely írás nyomában*, Bp., Typotex, 2014.

fabrikációja, mivel több jelentős, időben ezt megelőző hiteles emlék került elő a Székelyföldön”.⁶⁶ A *Nyilatkozat*ból az is kiolvasható, hogy készül a székely írás korpuszának új kiadása, ez Sándor Klára újabb monográfiája szerint 2015-ben jelenik meg, Vásáry István főszerkesztő, Benkő Elek és Sándor Klára szerkesztők kiadásában.⁶⁷

A korpusz kiadásának időszerűségét, bármilyen nagyszerű volna is a kerek évfordulón ily módon tisztelni Sebestyén Gyula emléke és műve előtt, számos tisztázatlan kérdés és el nem végzett kutatómunka kérdőjelezi meg. A legkisebb részletekre kitérő, aprólékos munkát nem lehet a kritikák és cáfolatok elhallgatásával, megkérdőjelezhető alapokon nyugvó spekulatív állítások dogmaként való kihirdetésével elmellőzni. Magam a székely írás vizsgálatát és művelődéstörténeti feldolgozását ezért egy szerény, de hasznos eszközzel: kutatástörténeti tárgyú mesterszakos diplomamunkám bővített változatának kiadásával igyekszem támogatni.

Secret Heritage

Difficulties of Researching the Székely Script

Chronicles since Simon Kézai's *Gesta Hunnorum et Hungarorum* (1282–1285) claim that szeklers had a writing system of their own. János Thuróczy modified the original story in *Chronica Hungarorum* (1488), and humanist historiographers and linguists used his version to prove their theories. The source critical processing of the chronicles and the scientific research of the szekler problem has been started only in the 19th century (by Pál Hunfaly and László Réthy). They rejected the writing system's ancient genesis, and claimed that it had been created in the 18th (Hunfaly) or in the 16–17th century (Réthy) upon Hebrew design.

At the end of the 19th century, the research of the Székely script came to a turning point, when Géza Nagy proposed that the marks could be in relation with the Turkic Orkhon inscriptions and the Yenisei variants. The idea of the writing system having Turkish origins quickly spread: Gyula Sebestyén, ethnographer and Gyula Németh, linguist, who edited the corpus of the writing system also shared this opinion.

During the 20th century many new relics of the Székely script has been discovered. Among the new discoveries the inscriptions of Homoródkarácsonyfalva, Vargyas and Székelydála are the most significant, since these are considered the oldest. A debate has emerged about the exact date of the new relics' genesis Elek Benkő, archaeologist invented theory of the earlier origins: he dates the relics to

⁶⁶ <http://www.tti.hu/images/esemenyek/Nyilatkozat.pdf> [letöltés: 2014. 11. 18.]

⁶⁷ SÁNDOR, *i.m.*, 314.

the 13th century. Géza Ferenczi contradicted Benkő's theory in several articles, but Benkő did not react on his proposals in detail. The *Hungarian Protohistoric Theme Group of the Hungarian Academy of Sciences* accepted Elek Benkő's and Klára Sándor's theory of early origin in a declaration, and the works on the edition of the new corpus have been started.

According to the author, Géza Ferenczi's statements contradict Benkő's theory authentically. The timing of the corpus edition is inadequate because of the several unclear details and the uncertainty of the dating.